Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2020 8(6) 1891-1899

Journal of Social Sciences of Mus Alparslan University

anemon

Derginin ana sayfası: http://dergipark.gov.tr/anemon

Araştırma Makalesi ● Research Article

Çorum İli, Dodurga İlçesi Ağzında Geçen Bazı Kelimeler ve Bu Kelimelerin Dîvān-ü Lügāti't Türk, Kutadgu Bilig ve Azerbaycan Türkçesindeki Varlığı Üzerine

Some Words in the Dialect of Dodurga District of Çorum Province and On the Existence of These Words in Dîvān-ü Lügāti Türk, Kutadgu Bilig and Azerbaijan

Sevinç Ahundova [a,*], Mustafa Töremiş [b]

[a] Öğr. Gör. Dr., Hitit Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 19040, Çorum/Türkiye
ORCID: 0000-0001-9540-1517

[b] Lisans Öğrencisi, Hitit Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 19040, Çorum/Türkiye.
ORCID: 0000-0002-8560-1168

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:
Başvuru tarihi: 30 Eylül 2020
Düzeltme tarihi: 19 Ekim 2020
Kabul tarihi: 28 Ekim 2020

Anahtar Kelimeler:
Dodurga Ağzı,
Dîvān-ü Lügāti't Türk,
Kutadgu Bilig,
Azerbaycan Türkçesi

ÖZ

Çalışmamız "Çorum İli, Dodurga İlçesi Ağzında Geçen Bazı Kelimeler ve Bu Kelimelerin Dîvān-ü Lügāti't Türk, Kutadgu Bilig ve Azerbaycan Türkçesindeki Varlığı Üzerine" dir. Dodurga ilçesi ağzında geçen eski ve günümüzde pek de yaygın olmayan fakat çağdaş Türk lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde aktif olarak kullanılan bu kelimeleri incelemeye ve karşılaştırmaya çalıştık. Bu kelimelerin tarihsel süreç içerisinde nasıl kullanıldığını, bunların Türkçenin bilinen ilk sözlüğü olan Divān-ü Lügāti't Türk'te ve Türkçenin önemli dil yadigârlarından olan Kutadgu Bilig'deki yerini tespit etmeğe çalıştık. Türkçenin hem de, Türk dili araştırmalarının ana kaynaklarından olan bu iki eser, bu araştırmamızda bize yol göstermiştir. Bu kelimelerin her iki eserdeki yerini varlıklarını, karşılıklarını ve semantik olarak benzerliklerini inceledik. Çalışma için esas olarak alınan iki temel kaynak bizlere oldukça yararlı olmuştur.

ARTICLE INFO

Article history:
Received 30 September 2020
Received in revised form 19 October 2020
Accepted 28 October 2020

Keywords:
Dodurga Dialect,
Dîvān-ü Lügāti'tTurk,
Kutadgu Bilig,
Azerbaijan Turkish

ABSTRACT

Our study is "On Some Words in Çorum Province, Dodurga District and Their Presence in Dîvān-ü Lügāti Türk, Kutadgu Bilig and Azerbaijan Turkish". We tried to examine and compare these words that are used actively in Azerbaijani Turkish, which are old and not so common today, but one of the contemporary Turkish dialects in the dialect of Dodurga district. We tried to determine how these words were used in the historical process and their place in Divān-ü Lügāti, the first known dictionary of Turkish, and in Kutadgu Bilig, one of the important language heirlooms of Turkish. These two works, which are the main sources of Turkish as well as Turkish language research, guided us in this research. We examined the places, equivalents, and semantic similarities of these words in both works. Two main sources taken as a basis for the study have been very useful to us.

1. Giriş

Atalarımızdan bizlere nakledilen ve bizlere kalan en güzel miras olan Türk dili bulunduğu dil ailesinde (Altay grubu) tarihi süreç içerisinde varlığını sürdürmektedir. Ziya Gökalp'ın deyişiyle "Güzel dil Türkçe bize, başka dil gece bize."

11. yüzyılda Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan ve Türkoloji'nin, Türklerin bilinen en eski sözlüğü ve eğitim kaynağı olan Dîvân-ü Lugâti't Türk'ün, Türk dili, kültürü ve tarihi açısından taşıdığı değer, önem, paha biçilmezdir. Dîvân-ü Lugâti't Türk, Araplara Türkçe öğretmek amacıyla Arapça-Türkçe (Karahanlı Türkçesi ile) şeklinde yazılmış Türk dilinin temel kaynaklarından sayılan bir eserdir.

* Sorumlu yazar/*Corresponding author*.
e-posta: sevincahundova@yahoo.com

e-ISSN: 2149-4622. © 2013-2020 Muş Alparslan Üniversitesi. TÜBİTAK ULAKBİM DergiPark ev sahipliğinde. Her hakkı saklıdır.
http://dx.doi.org/10.18506/anemon.803187

Öte yandan Yûsuf Has Hâcib tarafından 11. yüzyılda yazılmış, Türk dilinin, edebiyatının ve kültür tarihinin en önemli kaynaklarından birisi de Kutadgu Bilig'dir. Türk yazı diline hâkim olan Yûsuf Has Hâcib eserini, seçmiş olduğu yarı hikâye yarı temsil tarzında, arada hareketi sağlayıcı ve açıklayıcı konuşmaların, canlı tasvirlerin süslemiş olduğu sahneleriyle mükemmel bir üslûp ve mimari çerçeve içine yerleştirmiştir.

İki temel kaynağı baz alarak ortaya koyduğumuz "Çorum İli, Dodurga İlçesi Ağzında Geçen Bazı Kelimeler ve Bu Kelimelerin Dîvān-ü Lügāti't Türk, Kutadgu Bilig ve Azerbaycan Türkçesindeki Karşılıkları Üzerine" isimli çalışmamızda günümüz Çorum İli, Dodurga İlçesi ağzında geçen bazı kelimeleri inceledik. Bu kelimelerin Türklerin bilinen en eski ve temel kaynaklarından olan Dîvân-ü Lügâti't Türk ve Kutadgu Bilig'de ve Oğuz grubu çağdaş Türk lehçelerinden olan Azerbaycan Türkçesinde de var olup olmadığına, zaman içerisinde nasıl değişikliklere uğradıklarına ve kullanımlarındaki benzerlik ve farklılıklarına, bu kelimelerin arkaik (unutulmuş) kelimeler olup olmadığına elimizden geldiğince değinmeğe çalıştık.

Eski zamanlara ait ve mevcut zamanlarda olmayan kullanılmayan kelimelerin tanımı olarak kullanılan "arkaizm'', Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde 'Konuşulan ve yazılan dilde kullanımdan düşmüş olan eski söz ve deyim, ayrıca kullanıldığı çağdan daha eski bir çağdan kalma bir biçimin bir yapının özelliği' olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde çokça kullandığımız bazı kelimelerin (Ağsak, Enük, Edik, Kayır, Bıçkı, Bıldır ve Kakı-) birebir veya bir benzerini Dîvān-ü Lügāti't Türk'te gördük. Yine bazı kelimelerin (Etükçü, İw-, Kayır, Segirt-, Yügür-) de tarihi süreç içinde çeşitli değişimlere uğrayarak Dîvān-ü Lügāti't Türk'te de, Kutadgu Bilig'de de görüldüğünü, hangi anlamlarda kullanıldığını incelemiş olduk. Ayrıca Azerbaycan Türkçesinde de bugün bu iki temel eserin kelime kadrosunda kullanılan birçok kelime aktif olarak kullanılmaktadır. Bu kelimeleri de ortaya çıkarmakla, bir nevi eski Oğuz Türkçesi olarak bilinen Azerbaycan Türkçesi ile ortaklıkları tespit ederek, arkaik olarak kabul gören unsurların çağdaş lehçelerde hala yaşadığını görmemiz Türkçe açısından elzemdir.

Böyle bir çalışmayı yapmamızdaki asıl amaç canlı bir varlık olan dilin zaman içerisindeki seyrini anlamaya çalışmaktır. Ayrıca dil, tarih ve kültür arasındaki bağlantı ve milli değerlerimizi bizlere yansıtan kelimelerin önemine de değinmek istedik.

2. Dodurga İlçesi Ağzında Geçen Bazı Kelimeler

acıgerek	mide rahatsızlığı sonucu geğirmek, ağızdan gaz çıkarmak.
acuk	yabanî, aşısız, meyve vermeyen elma ağacı.
ag(ğ) uzba	çuval bağlamak için kullanılan ip.
âğdırmak	ağır basmak, terazide dengesiz olmak.
ağıl	büyükbaş ve küçükbaş hayvanların yatağı, sığınmak için kullandıkları yer.
ağnanmak	1) hayvanların özellikle (eşeklerin) toprak üzerinde yatıp yuvarlanması. 2) üzerine çullanmak, çökmek.
âğsak-âsak	topal, aksak.
alazlama	1) yarım, hafif pişirmek. 2) ateşe odun atma eylem.
âleşmek-	durmak, beklemek, gereksiz yere oyalanmak.
e'leşmek	
algun-algın	gözenekli su yolu, arktan farkı etrafının gözenekli olmasıdır.
anırmak - anğılamak	eşeğin bağırması, ses çıkarması.
badal-badel	merdiven basamakları.
bandik	köylerde, genellikle kadınların giydiği şalvar, içlik.
banma	kışlık yiyecekler için, eskiden çamaşır yıkamak için kullanılan büyük kazan ve tencere.
beynemaz-benamaz	namaz kılmayan kimseler için kullanılan tabir.
bıçkı	her türlü kesmeye yarayan alet.
bıldır	geçen yıl.
bödelek	böbrek.
cabcuk	şımarık, saygısız kimse.
cibre	üzümün ezildikten, suyu çıkarıldıktan sonraki posası.
culluk	hindi.
çinek	üzüm bağlarında biten burçaklı yapısıyla yapışkan olan bir ot.
çöğdürmek	1) çöğdürmek. 2) erkek çocuklarının ayaktan tuvalet ihtiyacını gidermesi, bebeklerin annelerinin yardımıyla tuvalet yapması.
çördük	yabanî, aşısız, meyve vermeyen armut ağacı, ahlat.
edik	ayakkabı, pabuç genellikle çocukların ayakkabıları.
ellām – elle-elleğem	herhalde, galiba, sanırsam, belki.
ellüğün körü	elinin körü.
essah	sahiden, gerçekten.
enük	köpek ve köpek yavrusu.
evmek	yapılan işte acele etmektir.
gabgacak	tabak, çanak, tas.
g(k) alan	bundan sonra demek yerine söylenir. aslında bulunduğu bağlamda "kalanı" şeklindedir.
kayır	kalın kum.
g(k) avsara	can, gönül (kavsaramdar).
g(k)öynümek	yanmak. güneşten yanan meyvelere de göynümüş veya göynük meyve denir.
g(kayma)	kâğıt para.
goya sanki	sanki.
hela	tuvalet, ayakyolu .
hüşkü	artık, fazlalık. her türlü artık.
irgalmak - irgalanmak	sallanmak, oyalanmak
ilān-ileğen	leğen.
ilistir	süzgeç.
islah	çok güzel anlamına gelen beğenme bildiren ifade.
gakhımak - kakımak	küsmek, darılmak.
makat	köy evlerinde sık görülen,üzerinde oturmak ve yatmak için (özellikle bel rahatsızlığı olanların rahat yatması için) tahtadan yapılmış somya,tahta divan.
merziman	merdiven.
nalçaba–naşraba	büyük su kabıdır.
nasibetsüz	münasebetsiz, ilgisiz, kaba, söz söylemeyi bilmeyen kimse.
soyka	işsiz, güçsüz, laf dinlemeyen, yeri geldiğinde şımaran kimse.
söğürtmek(segirtmek)	koşmak, koşuşmak.

tevşinmek–devşinmek	elinden geleni yapma, çalışıp, çabalama.
tokaşak	toplu. özellikle meyve ve sebzelerin bir arada, bitişik yetişmesi.
yarsimek	beğenmek, hoş bulmak.
yaslāç	ekmek veya hamur işini açmakta kullanılan tahta.
yatır	genellikle mezar anlamında kullanıldığı âşikârdır. fakat 70 yaş üstü insanların bildiği diğer anlamı ağaç gövdesi, özü.

3. Dîvân-üLügâti't Türk'te Geçen ve Dodurga İlçesi Ağzında Bulunan Kelimeler

1) Halk ağzında "geğirmek, ağızdan gaz çıkarmak", daha da kötüsü bir müddet bunun devam etmesi olarak bilinen "Acıgerek" kelimesi açısından Dîvān-ü Lügāti't Türk'te"kegir-" yani "geğirmek" geçmektedir.

اَرْگَكِرْدِي"Er kegirdi." (Adam geğirdi). .گَكِرْماكْ- گَكِرار (kegirer – kegirmek). (ATALAY, 1985: 84)

2) "Aguzba" kelimesine karşılık olarak Dîvān-ü Lügāti't Türk'te "yıp" = "İp, tel, kendisiyle at bağlanan uzun örk" şeklinde geçmiştir.

بُيِپْاَلْاَشِلْكانْ "Bu yıp ol eşilgen." (Bu ip daima uzar). (ATALAY, 198:158.)

يِبْ "Yıp": Kendisiyle at bağlanan uzunca örk. İp'ede يِبْ (yıp) denir. (ATALAY, 1985:3.)

Ayrıca "yışığ" = "ip; kayıştan örülmüş bağ, boyunduruk kayışıve "uruk" = "İp, urgan" olarak da geçmektedir.

اَلْمَنكاِيشِغْاُرُشْدِي "Ol manğa yışığ örüşti." (O bana ip örmekte yardım etti). Herhangi bir şeyi örmekte yarışmak da böyledir. اُرُشْمَاكْ -اُرُشُورْ (Örüşür- Örüşmek). (ATALAY, 1985: 183)

اُرُقْ "Urk": Uruk kelimesinin kısaltılmışıdır. (ATALAY, 1985: 42.)

3) "Ağıl" (اغل) = Dîvān-ü Lügāti't Türk'te "ağıl, ağıl" şeklinde geçer anlam olarak koyun yatağı anlamını taşır. Ayrıca Oğuzlarca koyun pisliği anlamını da taşıdığı görülmektedir.

اغل "Ağıl": Koyun yatağı. Oğuzlarca "koyun pisliği". (ATALAY, 1985:73)

4) "Ağnanmak" = Dîvān-ü Lügāti't Türk'te "ağnamak" hayvanlar için yatıp debelenmek anlamında geçmiştir. İkinci bir anlamı ise "kekemeleşmek dili tutulmak" olarak geçmektedir.

اَتاَغْنادي "At ağnadı". "At ağnandı" Birinin dili kekeme olduğu zaman da اَرْاَغْنادي "er ağnadı" denir; اَغْنارْ–اَغْناماقْ (Ağnar - ağnamak). Bu kelimenin aslı gunnelidir. (ATALAY, 1985: 289)

"Ağnatmak" ise "hayvanları depelendirmek dili buruşturmak, dili ağırlaştırmak" şeklinde geçmiştir.

اُلْاَتِنْتُپْراقااَغْنَتّي "Ol atın toprakka ağnattı." (O atını toprakta ağnattı). اُلْيَغاقْاَنِكْتيلِنْاَغْنَتّي "Ol yagakanınğ tılın ağnattı." (O ceviz onun dilini buruşturdu, kekeme yaptı).- اَغْنَتْرْ اَغْنَتماقAğnatur - Ağnatmak). (ATALAY,1985: 267)

5) "Axsak" (Aḫsak) (اخساق) = Dîvān-ü Lügāti't Türk'te "ağsak, topal" şeklinde geçmektedir. [Axsamak (Aḫsamak) , Axsatur (Aḫsatur), Axsatmak (Aḫsatmak)]

اُلْاَنياَخْسَتّي "Ol anı axsattı." (O onu aksattı, topallattı). –اَخْساَتُرْ اَخْساَتْماقْ (Axsatur - Aḫsatmak). (ATALAY, 1985: 262)

اَخْساقْ Axsak: Aksak, topal. (ATALAY, 1985: 119)

Axsak – Buxsak (Aḫsak - Buḫsak) Topal ve çolak olanlar için söylenir, iki kelime bir arada kullanılır. (ATALAY, 1985: 465)

6) "Añgılamak" Dîvān-ü Lügāti't Türk'te "anırmak" şeklinde şu şekilde geçmiştir:

اَشْياكْاَنْكيِلادي Eşyek añgıladı. (Eşekañırdı) اَنْكيِلاماقْ -اَنْكيِلارْ Anğılar – Anğılamak). (ATALAY, 1985: 311)

7) "Badal - Badel" kelimesi ise Dîvān-ü Lügāti't Türk'te "bağna" = "merdiven basamağı" şeklinde geçmektedir.

بَغْناَ "Bağna" Merdiven basamağı. (ATALAY, 1985: 434)

8) "Bıçkı" Dîvān-ü Lügāti't Türk'te "Bıçkı, Bıçguç" şekilleriyle geçmektedir. Anlamı kendisi ile herhangi bir şey kesilen nesnedir. Ayrıca Dîvān-ü Lügāti't Türk'te belirtildiğine göre "Oğuzlar "غ" ve "ك" harfi yerine "اه" kullanırlar. Ağaç biçecek nesneye يِغاجْيِجاسيِناكْ "yıgaç bıçası neng". (ATALAY, 1985: 13)

بِجْغُجْ Bıçğuç Makas; kendisiyle herhangi bir şey biçilen nesne. (ATALAY, 1985: 452)

Ayrıca Dîvān-ü Lügāti't Türk'te "kesgü", "Kesecek nesne." sözcüğü de geçmektedir.

كَسْكُوناناكْ "keskünenğ" Kesecek nesne. (ATALAY, 1985:13)

9) "Bıldır" (بلدر) Dîvān-ü Lügāti't Türk'te "bıldır", "geçen yıl" karşılığında kullanılmıştır.

بلدر "Bıldır" Bıldır, geçen yıl, bir yıldır. (ATALAY, 1985: 456)

10) Halk ağzında böbrekler için kullanılan "bödelek" tabiri yerine Dîvān-ü Lügāti't Türk'te "böğrek, böbrek" anlamına gelen "bögür" sözcüğü kullanılmıştır.

بُكُرْ "Bögür" : Böğür. (ATALAY, 1985: 361)

11) "Cabcuk" (şımarık, saygısız kimse) kelimesinin anlam olarak karşılığı Dîvān-ü Lügāti't Türk'te "çabak er" (soysuz, mayası bozuk, sütsüz adam) şeklinde geçmektedir.

"Çabak er" Sosuz, mayası bozuk, sütsüz adam. (ATALAY, 1985:9)

12) "Culluk" kelimesi halk ağzında "hindi" olarak geçmektedir. Ancak Dîvān-ü Lügāti't Türk'te geçen "çulık", "çulluk, üveyik büyüklüğünde alacalı bir su kuşu" ile karıştırılmamalıdır.

جُلِقْ "Çulık": Üveyik büyüklüğünde alacalı bir su kuşu, çulluk. (ATALAY, 1985: 381)

13) "Çinek" Dîvān-ü Lügāti't Türk'te "çinek" kelimesi şu şekilde geçmektedir.

a) "Çikin" Üzüm bağlarında biten başaklı bir ottur, hayvanlara verilir.

b) "Çikin" İbrişim. "Çikin yıpı" yani "ibrişim teli" şeklinde belirtilmiştir. (ATALAY, 1985: 414)

14) “Edik” Dîvān-ü Lügāti’t Türk’te “edik, pabuç” şeklinde geçmiştir.

اتك “Etük” Edik, pabuç. (ATALAY, 1985:68)

15) “Enük” (انك) Dîvān-ü Lügāti’t Türk’te arslan, sırtlan, kurt ve köpek yavrularına denir.

انك “Enük” Arslan, sırtlan, kurt ve köpek yavrularına denir. (ATALAY, 1985: 72)

Enüklemek - Eniklemek, yavrulamak.

Enüklenmek - Eniklenmek, yavru sahibi olmak.

اِتْاَنْكْلَنْدِي “İt enüklendi” (köpek enikledi, enik sahibi oldu). اَنْكْلَنْرْ–اَنْكْلَنْماقْ Enüklenür-Enüklenmek (ATALAY, 1985: 294, 308)

Ayrıca kalıp ifade olarak “kir itliğenügi” kilidin dişleri şeklinde de geçmektedir.

كِرِتْلِكْاَنْكِي “kir itliğenügi” Kilidin dişleri. (ATALAY, 1985:72)

اِتْ “It”: İt, köpek. (ATALAY, 1985:35)

16) “Ewmek” (افمك) Dîvān-ü Lügāti’t Türk’te “bir şeyin etrafında koşuşmak, o iş için acele etmek, çabalamak” anlamındadır. (Ewişmek, Ewrişmek)

كِشِيلارْ ايشْقاايفِشْدِي “Kişiler ışḳa ewişdi. “Herkes işe koşuştu”. ايفِشْماقْ -ايفِشْرْ (éwişür – éwişmek). (ATALAY, 1985: 186, 235)

Şu parçada geçmiştir:

Üdhü barıp öküş ewdim

Telim yorıp küçik evdim

Atım birle tegü ewdim

Meni körüp yini ağdı

(Ardınca varıp çok ivdim çok yorup kuvvetini gevşettim, atımla erişmeğe çabaladım, beni görerek tüyleri ürperdi). (ATALAY, 1985: 167)

اَرْ ايۋْدِي Er ewdi. (adam acele etti). اَيۋْماقْ -اَيۋْارْ (éwer - éwmek). (ATALAY, 1985: 183)

17) “Gab gacak” kelimesinin anlam olarak karşılığı ise iki şekilde Dîvān-ü Lügāti’t Türk’te şöyle geçmektedir:

a) “Ḳaḳaça” İçine akarlar konulan konan kap, kap kacak. (ATALAY, 1985: 211)

b) “Ayaḳ” (اياق) Ḳap ḳacaḳ. Bunu Oğuzlar bilmezler, onlar bu gibi şeylere “Çanaḳ”. (ATALAY, 1985: 84, 381)

(چنق) derler.

Ayrıca “idiş – idhiş” sözcüğü de “kadeh (Yağma, Toxsı, Yemek, Oğuz, Argu dillerinde) tas, bardak, tencere gibi her nevi kap” (ATALAY, 1985: 61)

18) “Irġalmaḳ” (ارغلماق) Dîvān-ü Lügāti’t Türk’te “sallanmak, oyalanmak” şeklinde kullanılmıştır. (Irganmak, Irgalanmak)

ارغلديغاچ “Yıġaç ırġaldı.”(Ağaç ırġalandı). Irgalanan her şey de böyledir. اِرْغَلْماقْ -اِرْغَلْرْ (ırġalur - ırġalmaḳ). (ATALAY, 1985: 249)

19) “Ḳaḳı-”, “Gaḳ(h)ımak” - Birine kızmak darılmak. (ḳaḳışur, ḳaḳış-).

ققشدىقمغارن “Eren ḳamuğ ḳaḳışdı”. (Adamlar birbirlerine kızıştılar, öfkelendiler).,

اُلارْ اِكْبَشْرا قَقِشْدِي “Olar ikki başra ḳaḳışdı. (Onlar birbirlerinin başına vuruştular). قَقِشْماقْ -قَقِشْرْ (ḳaḳışur, ḳaḳış). (ATALAY, 1985: 104)

“Ḳaḳığ-” Kakıma, kızma, istememe duygusu, rağmen.

مَنْقَقِغِنْدابُو اِيشْقُلْدِمْ “Men anınğ ḳaġıḳında bu iş ḳıldım.” (Ben bu işi ona rağmen yaptım). (ATALAY, 1985: 376)

20) “Ḳayır” kelimesi Dîvān-ü Lügāti’t Türk’te Oğuzlarca “kum, O. Türklerce “kaba topraklı yer” olarak geçmektedir.

قَيِرْ “Ḳayır” Türklerce “kaba topraklı yer”. Oğuzlar kuma “ḳayır” derler. (ATALAY, 1985: 165)

21) “Köynümek” Dîvān-ü Lügāti’t Türk’te “yanmak, yakmak” anlamlarında geçmektedir. (ATALAY, 1985: 187, 188)

Köyür- , “Yanmak, yaktırmak”.

Köyük, “Yanmış, yanış”.

اَرْ اُتُنْكُكْيُتُرْدِي “Er otunğ köytürdi”. (Adam odun yaktırdı) Başkası da böyledir. كُيُرْماكْ -كُيُرْ (Köyürür- Köyürmek)

22) “G(K)ayma” Kâğıt para olarak halk ağzında geçen sözcüğe karşılık Dîvān-ü Lügāti’t Türk’te Uygurca olan “yartmak, para” sözcüğü geçmektedir.

نَرتماقْ “Yartmaḳ” Para.Uygurca. (ATALAY, 1985: 432.)

23) “Hela” kelimesine karşılık olarak Dîvān-ü Lügāti’t Türk’te “çumuşluk” = “abdesthane, ayakyolu” geçmektedir.

جُمُشْلُقْ “Çumuşluk”: Aptesane, ayakyolu. (ATALAY, 1985: 503)

24) Her türlü artık, çör çöp anlamına gelen “hüşkü” kelimesine karşılık olarak Dîvān-ü Lügāti’t Türk’te “çöpik – şöbik” = çör çöp, meyve yenildikten sonra atılan şey” olarak geçmektedir. Fakat belirtelim ki Çorum ili Dodurga ilçesi ağzında meyve artığına “eşelek” denilmektedir.

شُبِكْ “Çöpik” Çörçöp; meyva yenildikten sonra atılan şey. ش harfi چ den çevrilmiştir. (ATALAY, 1985: 390)

Ayrıca “yam” - “çerçöp, pislik, çapak” kelimesi de yine Dîvān-ü Lügāti’t Türk’te geçmektedir.

يَمْ “Yam” Çerçöp, pislik, çapak. كُزْكايَمْتُشْتِي “Közge yam tüşti.” (Göze çöp düştü). (ATALAY, 1985: 5)

25) “Sittürmek” Dîvān-ü Lügāti’t Türk’te aslı “sidhmek”, “işemek, işetmek” olarak geçen kelime günümüz ağızlarında “çöğdürmek, çöğdürtmek” şeklinde kullanılmaktadır.

اُراغُتْاُغْلِنْسِدِتّي “Uraġut oġlın sidhitti. (Kadın oğlunu işetti). Binici atını işettiği zaman yine böyle denir; سِدِتْماكْ - سِدِتُورْ (sidhitür- sidhitmek). (ATALAY, 1985: 302)

ستُردىاُغلنالْOl oğlın sittürdi. (O oğlunu işetti, siydirdi). Atını kaşandırırsa yine böyledir. Aslı “sidhtürdi”dir. İdgam olunmuştur. سِتُّرْماكْ –سِتُّرْرْ (Sittürür – Sittürmek). (ATALAY, 1985: 183)

ستار Er sidhti. (Adam işedi). Başkası da böyledir. Aslı "sidhti" dir; idgam olunmuştur. سِدْماكْ- سِدارْ (Sidher – Sidhmek). (ATALAY, 1985: 295)

Ayrıca Dîvān-ü Lügāti't Türk'te "çişe-" (çiş etmek) ve "çişet-" (çiş ettirmek) de geçmektedir.

أُغْلانْچِسادىَ "Oġlan çişedi." (Çocuk çişedi, çiş etti, pisledi). Bu kelime ancak küçüklerde kullanılır. (ATALAY, 1985: 267)

أُراغُتْكَنْجَنْچِشَتِّ "Uraġut kençin çişetti." (Kadin çocuğunu çişetti). چِشْتُورْ -چِشْتَماكْ (Çişetür – Çişetmek). (ATALAY, 1985: 307)

26) "Söğürtmek" Dîvān-ü Lügāti't Türk'te "segirtmek" şeklinde geçer "koşmak, koşturmak" anlamlarını karşılar. (Segre-, Segriş-)

أُلْمَنكْبِرْلاسَكْرِشْدىَ "Ol meninğ birle segrişdi." (O benimle hangimiz daha iyi sıçrıyoruz diye seğirtmekte, atlamakta yarıştı). (ATALAY, 1985: 225)

سكرتنتغرقلنبTıġraḳlanıp segirtti. (Yiğitlenip koştu). (ATALAY, 1985: 274)

Ayrıca Dîvān-ü Lügāti't Türk'te"yüg(ü)r-" - "koşmak, geçmek, segirtmek" şeklinde geçmiştir.

بَدَرْبَدَرْيُكُرْدىَ "Badar badar yügürdi." (Patır patır, ayağının sesi işitilerek geçti). (ATALAY, 1985: 360)

27) "Tewşinmek–Tewşünmek"(تفشنمك). Dîvān-ü Lügāti't Türk'te çalışmak, çırpınmak anlamında kullanılmıştır.

اَرْاِيشْتاتَلِمْتَوْشِنْدِي Erışta telim tewşindi.(Adam işte çok çalıştı, çırpındı). تَوْشِنُورْ -تَوْشِنْماكْ (Tewşinür – Tewşünmek). (ATALAY, 1985: 241)

28) "Yastıġaç" - Dîvān-ü Lügāti't Türk'te "yasġaç" veya "yasdığaç" şeklinde geçer ve ekmek yapmak için kullanılan tahtadır, hamur tahtası. Aslı "yassı yıġaç" yani yassı tahtadır.

يَسْغاجْ "Yasġaç" – "Yasdığaç, hamur tahtası". Aslı "yassı yıġaç" tır, "yassı ağaç" demektir. (ATALAY, 1985: 38)

29) "Yatır" kelimesinin mezar anlamında karşılığı Dîvān-ü Lügāti't Türk'te "yerçü, sın mezar" şeklinde geçmektedir. Ayrıca Dîvān-ü Lügāti't Türk'te mezar anlamına gelen "tuplu" sözcüğü de geçmektedir.

يِرْجُو "Yerçü" - Sın, mezar. (ATALAY, 1985: 30)

تُبْلُوْ "Tublu" - Mezar. Bir insana ilenildiği zaman تُلْبُوقاتُلْ "Tulbuḳa tol" (Mezara gir). Demektir. (ATALAY, 1985: 430)

4. Kutadgu Bilig'de Geçen ve Dodurga İlçesi Ağzında Bulunan Kelimeler

1) "A(ğ)ḳsaḳ" sözcüğü günümüzdeki aynı anlamıyla Kutadgu Bilig'de "aḳsaḳığ" şeklinde geçmiştir.

Telim ögsüzüg kör ya tul tulsakığ

Ya közsüz ya oldrum yeme aḳsaḳığ (KAÇALİN, 2019: 172)

(Bak, burada birçok yetim, dul, aciz, kör, kötürüm ve topallar vardır).

2) "Gabkacak" kelimesine karşılık olarak Kutadgu Bilig'de "Ayaḳ" – "Çanak, kâse, hadek" sözcüğü geçmektedir.

Kirip ötrü tirki ayaḳ (KAÇALİN, 2019: 154) başlasa,

Anıŋdın begi aş séziksiz yése

(Böyle bir kimse sofra ve kapları idare eder ve beyi de ondan şüphe etmeden, yemeğini yiyebilir).

Ayaḳ (KAÇALİN, 2019: 242) tirki ev barḳarığtut töşek

Töşegil aş içgü yeme kedkerek

(Ev bark sofra ve tabakların temiz, odan minderlerle döşenmiş, yiyecek ve içeceklerin de seçkin olmalıdır).

3) "Enük" sözcüğüne karşılık olarak Kutadgu Bilig'de ise aynı anlama gelen "İt" sözcüğü kullanılmıştır.

Kimi ḳodtı erse ay ersigurı,

Kerek bolsun it (KAÇALİN, 2019: 320) kerek kök böri

(Ey cesur oğul, Tanrı onu terk ettikten sonra, ister köpek olsun, ister boz-kurt, hepsi birdir).

4) "Etükçü" - "Ayakkabıcı" anlamına gelen bu kelimenin Kutadgu Bilig'deki varlığı "Edig" kelimesinin olduğunu ve "Etükçü" kelimesinin de şu şekilde meydana geldiğini açıklamaktadır. "Ayakkabıcı" (Edig>Etük>Etük + çi)

Açğıçı bitigçi ya iş tutğuçı,

Ya tonçı etükçi (KAÇALİN, 2019: 135) âmil bolğuçı

(Hazinedar veya kâtip gibi memurlar ve elbiseci veya ayakkabıcı gibi sanatkârlar ile münasebettedir).

Temürçi etükçi (KAÇALİN, 2019: 233) yana kırmaçı,

Ya sırçı bedizçi ya okçı yaçı

(Bunlar demirci, ayakkabıcı, derici yahut cilacı, boyacı veya okçu ve yayadır).

5) "İwmek" Bu kelime Kutadgu Bilig'de "acele etmek, koşmak, çırpınmak." şeklinde geçmektedir.

İveklik (KAÇALİN, 2019: 111) beliŋ ol ḳamuğḳa yavuz,

Ḳalı bolsa begke yüzi boldı boz

(Acelecilik her kes için fenadır ve derûnî bir korku neticesidir; eğer bu beyde olursa, onun yüzü kül renkli olur).

İwe (KAÇALİN, 2019: 111) ḳılmış işler neçe yég bolur,

İweyése aş suv neçe ig bolur

(Acele yapılan işler acı olur; acele yemek içmek yüzünden hastalık gelir).

6) "Ḳaḳı-" sözcüğü Kutadgu Bilig'de Dîvān-ü Lügāti't Türk'te geçen anlamından ziyade daha mecazi "kakılama" (hor görmek, aşağılamak) anlamlarına yakın bir anlamda kullanılmıştır.

Ḳaz ördek ḳuğu ḳalıḳığtudı

Ḳaḳılayu ḳaynar yoḳaru ḳodı (KAÇALİN, 2019:12)

(Kaz, ördek, kuğu ve kıl - kuyruk fezayı doldurdu; bağrışarak bir yukarı bir aşağı kaynaşıyorlar).

7) "Ḳayır" Dîvān-ü Lügāti't Türk'te geçtiği anlamını kaybetmeyerek Kutadgu Bilig'de de şu şekilde geçmektedir.

Kayır "Kum" (kalın veya ince). (ARAT, 1979: 230)

Ayrıca Kutadgu Bilig adlı eserin nüsha farklılıklarından dolayı "kayır" kelimesi Kutadgu Bilig'in nüshalarının metin kritiğinde ele alınmıştır. Bir nüshada bu kelime geçerken diğer nüshalarda farklı kelime ile görülmektedir.

Küdezdi nengin ked özin saḳladı

Tapındı ḳayır çaḳı yıḳḳılmadı. [1]

(Hükümdarın malını iyi idare etti, kendi çıkarını düşünmedi; hizmette kum kadar eğrilik göstermedi).

Küdezdi öziñ neñke suḳlanmadı

Tapundı bu ḳılça ḳıyıḳ ḳılmadı (KAÇALİN, 2019: 97)

(Hükümdarın malını iyi idare etti, kendi çıkarını düşünmedi; hizmette kıl kadar eğrilik göstermedi).

Bu sözcük için yer yer Kutadgu Bilig adlı eserde "ḳum" sözcüğü de doğrudan doğruya geçmektedir.

Kuruğ kumka okşar bu yalñu közi (KAÇALİN, 2019:191)

Ögüz kirse todmaz bu sukluk közi

(Bir insan kuru kuma benzer, onun tamahkâr gözü derya girse doymaz).

8) "Segirtmek" kelimesine karşılık Kutadgu Bilig'de aynı anlama gelen şu kelime sık sık kullanılmıştır "Yügürmek".

Ḳayu tağda yügrür üŋürde evi, (KAÇALİN, 2019:338)

Yemi ot köki içgü yağmur suvı

(Biri dağda koşar, evi mağaradır; onun yediği ot kökü, içtiği yağmur suyudur).

Bayat tapğı ḳaldı kişi tapğı kıldım,

Ajun tegre yügrü özümni kürettim

(İnsanlara hizmet ettim, Tanrı ibadeti kaldı; dünya etrafında koşarak, yolumu azıttım).

5. Dodurga İlçesi Ağzında, Divanü Lügat't Türk ve Kutadgu Bilig'de Geçen Geçen Kelimelerin Azerbaycan Türkçesindeki Şekilleri

Bilindiği üzere Oğuz Grubu Türk Lehçelerinden olan Azerbaycan Türkçesi bugün Türkiye Türkçesi ile sadece anlaşılabilirliği açısından değil, aynı zamanda kelime kadrosu, şekil bilgisi, ses bilgisi yönünden de benzerlikler arz etmektedir. Bunun yanında, benzerliklerle beraber ses ve şekil değişimleri gibi farklılıklar da söz konusudur. Bu farklar zaman içerisinde değişime uğramış kelimelerde kendisini göstermiştir. Bu kelimelerin bazları arkaik unsur gibi görünse de bazıları Anadolu Ağızlarında hala yaşamaktadırlar. Anadolu ağızlarında bulunan birçok kelimeler Tarihi Türk Lehçelerinden olan Eski Anadolu Türkçesi döneminin kelime hazinesinde de mevcut olmuştur. Azerbaycan Türkçesinde de, Eski Anadolu Türkçesinin ve bugün Anadolu'da konuşulan ağız, şekil, ses özelliklerinin devam ettiği bilinmektedir. Ele aldığımız konuya baktığımız zaman bunu açıkça görebilmekteyiz. Dodurga Ağzında, Dîvān-ü Lügāti't Türk'te ve Kutadgu Bilig eserlerinde var olan ortak kelimelerden bazılarının Azerbaycan Türkçesinde de hala aktif bir şekilde varlığı sürmektedir. Aşağıdaki tabloda hem Dodurga Ağzında, hem Dîvān-ü Lügāti't Türk'te ve Kutadgu Bilig'de, hem de Azerbaycan Türkçesinde geçen ortak kelimeleri ele almaya çalıştık.

"Acıgerek" kelime itibariyle tam olarak Azerbaycan Türkçesinde geçmese de, "geyir - , geyirme, geyirti" şekilleri ile aktif olarak kullanılmaktadır.

"Ağnanmak" Kelime Azerbaycan Türkçesinde birinin üzerine doğru gerinmek anlamını ifade etmektedir. Şekil olarak "ağnamak" gibi geçmektedir.

"Âğsak-Âsak" kelimesi de Azerbaycan Türkçesinde "Ahsag Ahsag" şekliye ve "Aksak" anlamıyla kullanılmaktadır.

"Âleşmek-Eleşmek" kelimesi bugün Türkiye Türkçesinde az kullanılan kelimeler arasında yer almaktadır. Ağızlarda görülmektedir. Azerbaycan Türkçesinde çok sık kullanılmaktadır. "Eyleş –" fiili bugün "Otur –" anlamında sıkça kullanılan bir kelime olarak görülmektedir.

"Anırmak - Anğılamak" fiili de Azerbaycan Türkçesinde aktif kullanılan fiiller arasındadır. "Angırmag" fiili 1. Hayvan sesini ifade eden fiil olarak, 2. İnsana hitaben kullanıldığı zaman aşağılama, hakaret ifadesini taşımaktadır.

"Badal-Badel" kelimesi Azerbaycan Türkçesinde "Pedal" şeklinde kullanılmaktadır. Kelimenin kullanımı sırasında "bisiklet pedalı, araba pedalı, piyano pedalı" gibi anlamlar ifade ettiği görülmektedir. Aynı zamanda kelimenin Rusça'da da var olduğu görülmektedir.

"Beynemaz-Benamaz" kelime Azerbaycan Türkçesinde "binamaz" şeklinde kullanılmakta "namazsız, dinsiz, imansız, beceriksiz" anlamlarını taşımaktadır.

"Bıldır" kelimesi Azerbaycan Türkçesinde "bildir" şekliyle geçmektedir. Anlam itibariyle "geçen yıldan bir önceki yıl" anlamını taşımaktadır.

"Bödelek" kelimesi Azerbaycan Türkçesinde "böyrek" şekliyle ve "böbrek" anlamıyla bulunmaktadır.

"Çöğdürmek" fiili Azerbaycan Türkçesinde "çökdürmek, çömeltmek" şekliye bulunmaktadır.

"Enük" kelimesi de Azerbaycan Türkçesinde "enik", "köpek yavrusu" anlamıyla geçmektedir.

"Gabgacak" kelimesi Azerebaycan Türkçesinde aktif kullanılan kelimelerdendir. "Gabgacag" şeklinde ve "Kapkacak" anlamıyla bulunmaktadır.

"G(K) öynümek" fiili Azerbaycan Tükçesinde "göynemek" şeklindedir. "Yanmak, sızıldamak, ağrımak" anlamlarını taşımaktadır.

[1] (DORUK, Muhammet, Kutadgu Bilig Viyana, Fergana, Kahire Nüshalarının Edisyon Kritiği/ https://www.academia.edu/13403336/Kutadgu_Bilig_A_BC_NC3%BCshalar%C4%B1n%C4% 1n_Edisyon_kriti%C4%9Fi)

"Goya, sanki" edatı Azerbaycan Türkçesinde "guya, sanki" şekliyle mevcuttur. Anlam itibariyle Türkiye Türkçesindeki anlamı karşılamaktadır.

"Hela" kelimesi Azerbaycan Türkçesinde "hela" şeklinde bulunmaktadır. "Tuvalet" kelimesinin karşılığını vermektedir.

"Irgalmak – Irgalanmak" kelimesi Azerbaycan Türkçesinde kelime başında "y" türemesi ile geçmektedir. "Yırğalamag, yırğalanmag" şekliyle mevcuttur. Anlam itibariye "sallamak, sallanmak" manasını taşımaktadır.

"İlān-İleğen" kelimesi Azerbaycan Türkçesinde "leyen" şekliye geçmektedir. Anlam itibariyle de Türkiye Türkçesinde geçtiği anlamı ifade etmektedir.

"Gakhımak –Kakımak" bu fiil Azerbaycan Türkçesinde "gahmag" şekli ve "kakmak" anlamıyla geçmektedir.

"Merziman" kelimesi Azerbaycan Türkçesinde "nerdivan" şekliyle bulunmaktadır.

"Soyka" kelimesi bugün Anadolu ağızlarında var olup fazla kullanılmayan arkaik durumda bir kelimedir. Kelime Azerbaycan Türkçesinde "soha" şeklinde geçer ve sık kullanılmaktadır. Kızgınlık ifade eder.

"Söğürtmek (Segirtmek)" kelimesi "seyirmek, seyirtmek" şekliyle Azerbaycan Türkçesinde bulunmaktadır. "Göz seyirmesi" gibi örneklerle kelime açıklanabilmektedir.

"Tevşinmek–Devşinmek" kelimesinin şekilsel olarak karşılığı Azerbaycan Türkçesinde "tövşü –, tövşün – " dir. Anlam itibariyle "nefes nefese kalmak, koşuşturmak" manalarını taşımaktadır.

Dodurga İlçesi Ağzı	***Türkiye Türkçesindeki Anlamı***	***DLT'deki Şekli***	***KB'deki Şekli***	***Azerbaycan Türkçesindeki Şekli***
acıgerek	mide rahatsızlığı sonucu geğirmek.	kegirmek, geğirmek.		geyirmek, geyirme.
acuk	yabanî, aşısız, meyve vermeyen elma ağacı.			
ag(ğ) uzba	çuval bağlamak için kullanılan ip.	yıp, yışığ, uruk – ip, urgan.		ip.
âğdırmak	ağır basmak, terazide dengesiz olmak.			
ağıl	büyükbaş ve küçükbaş hayvanların yatağı, sığınmak için kullandıkları yer.	ağıl		
ağnanmak	1) hayvanların özellikle (eşeklerin) toprak üzerinde yatıp yuvarlanması. 2) üzerine çullanmak, çökmek.	aġnamak		ağnanmag, ağnamag.
âğsak-âsak	topal	axsaḳ, aḫsaḳ, ağsak	aḳsaḳ	axsag, topal.
alazlama	1) yarım, hafif pişirmek. 2) ateşe odun atma.			
âleşmek-e'leşmek	durmak, beklemek, gereksiz yere oyalanmak.			eyleşmek, oturmak, yerleşmek
algun-algın	gözenekli su yolu, arktan farkı etrafının gözenekli olmasıdır.			
anırmak	eşeğin bağırması, ses çıkarması.	añgılamak, anırmak.		anqırmaq, angırma
badal-badel	merdiven basamakları.	baġna		pedal (araba,bisiklet, piyanoda bulunan pedal)
bandik	kadınların giydiği şalvar, içlik.			
banma	kışlık yiyecekler için, eskiden çamaşır yıkamak için kullanılan büyük kazan tencere.			
beynemaz-benamaz	namaz kılmayan kimseler için kullanılan tabir.			binamaz
bıçkı	her türlü kesmeye yarayan alet.	bıçġı, bıçġuç, kesgü_		
bıldır	geçen yı.	bıldır, geçen yıl		bildir (geçen yıl ve geçen yıldan bir önceki önceki yıl)
bödelek	böbrek	bögür, böğrek.		böyrek
cabcuk	şımarık, saygısız kims.	çabaḳ er.		
cibre	üzümün ezildikten, suyu çıkarıldıktan sonraki posası.			
culluk	hindi.	çulıḳ, çullu.		
çinek	üzüm bağlarında biten burçaklı yapısıyla yapışkan olan bir ot.	çikin, ibrişim.		
çöğdürmek	1) çöğdürmek. 2) erkek çocuklarının ayaktan tuvalet ihtiyacını gidermesi, bebeklerin annelerinin	sittürmek, sidhmek.		çömeltmek, siydirmek (büyük abdestini yaptırmak)

	yardımıyla tuvalet yapması.			
çördük	yabanî, aşısız, meyve vermeyen armut ağacı, ahlat.			
edik	ayakkabı, pabuç genellikle çocukların ayakkabıları.	etük, edik.	etükçi	
ellām-elle-elleğem	herhalde, galiba, sanırsam, belki.			
ellüğün körü	elinin körü.			
essah	sahiden, gerçekten.			
enük	köpek ve köpek yavrusu için kullanılan sözcüktür.	enük	it	enik
evmek	yapılan işte acele etmek, ivedilik	ewişmek, ewrişmek	iveklik	
gabgacak	tabak, çanak, tas.	kakaça , ayak	ayaḳ - çanak, kase.	gabgacag
g(k) alan	bundan sonra aslında bulunduğu bağlamda "kalanı" şeklindedir.			galan, galanı.
g(k) avsara	can, gönül (kavsaram dar).			
g(k) öynümek	yanmak demektir. halk arasında olgunlaştıktan sonra güneşten yanan meyvelere de göynümüş meyve denir.	köynümek, köyürmek		göynemek
g(kayma)	kâğıt para demektir.	yartmaḳ		
goya sanki	sanki.			guya, sanki.
hela	tuvalet, ayakyolu.	cumuşluḳ		
hüşkü	her türlü artık, fazlalık.	çöbik, şöbik.		
ilān-ileğen	leğen.			leyen.
ilistir	süzgeç.			
islah	çok güzel anlamına gelen beğenme bildiren ifade.			
ırġalmaḳ		ırganmak, ırgalanmak		yırğalanmag, yırğalamag
kakımak	küsmek, darılmak.	ḳaḳımal, gaḳhımak	ḳaḳılamak	gahmag
ḳayır	kalın kum demektir.	ḳayır, kum.	ḳayır- kalın veya ince kum.	
makat	köy evlerinde sık görülen, üzerinde oturmak ve yatmak için (özellikle bel rahatsızlığı olanların rahat yatması için) tahtadan yapılmış somya, tahta divan.			
merziman	merdivan.			nerdivan
nalçaba-naşraba	büyük su kabı.			
nasibetsüz	münasebetsiz, ilgisiz, kaba, söz söylemeyi bilmeyen kimse.			
soyka	işsiz, güçsüz, laf dinlemeyen, yeri geldiğinde şımaran kimse.			soxa (kızgınlık bildirir)
söğürtmek (segirtmek)	koşmak, koşuşmak.	segirtmek	yügürmek	
tokaşak	toplu. özellikle meyve ve sebzelerin bir arada, bitişik yetişmesine denir.			
tevşinmek – devşinmek	elinden geleni yapma, çalışıp, çabalama.	tewşinmek, tewşünmek çalışmak, çırpınmak)		tövşümek (nefes nefese kalmak)
yarsimek	beğenmek, hoş bulmak.			
yaslāç	ekmek veya hamur işini açmakta kullanılan tahta.	yasġaç, yasdıġaç		
yatır	genellikle mezar anlamında kullanıldığı aşikârdır. fakat 70 yaş üstü insanların bildiği diğer anlamı ağaç gövdesi, özü.	yerçü, sın, tuplu		

6. Sonuç

Bir milletin tarih sahnesine çıkışından itibaren varlığını ve devamlılığını sağlamasında şüphesiz dil önemli ölçüde rol oynar. Bu yüzdendir ki, geçmişte kullanılan kelimeler bizim varlığımız, kültürel genlerimizdir. Bu kelimeler, kullanıldığı dönemden sonra da tarihsel süreç içinde varlığını sürdürmüş, unutulan (arkaik) kelimeler olsa da gelecek kuşaklara ağızlarda yaşatılarak aktarılmıştır. Tabii ki, bu aktarılma sürecinde çeşitli değişikliklere uğrasa da farklı şekillere giren kelimeler de vardır.

Yapılan araştırma ve inceleme sonucunda metaforik olarak yaşayan bir organizmaya benzetebileceğimiz dilin, milletin kültürel değerlerini; kelimeler, atasözleri, deyimler ve tabirleri tarihi süreç içinde sımsıkı muhafaza ettiğinin bir daha şahidi olduk. Muhafaza edilemeyen kısımların ise tarihi süreç içinde çeşitli ses olayları sonucu değişime uğradığı gözlemlenir. "Çorum İli, Dodurga İlçesi Ağzında Geçen Bazı Kelimeler ve Bu Kelimelerin Dîvān-ü Lügāti't Türk, Kutadgu Bilig ve Azerbaycan Türkçesindeki Varlığı Üzerine" isimli çalışmamızda görüldüğü üzere Türk milletinin en eski sözlüklerinde var olan kelimelerin birebir günümüzde kullanıldığı çok açık ve nettir. Bunun yanı sıra Azerbaycan Türkçesinde de bazı kelimelerin yaşadığını gözlemledik.

Çalıştığımız eserlerdeki bu kelimelerinin bazıları bugün arkaik durumdadır. Anadolu ağızlarını incelediğimiz zaman görüyoruz ki bu kelimeler ses başı, ses ortası fonetik bazı değişimlerle günümüzde varlıklarını sürdürmektedirler. Çalışmamızda tespit ettiğimiz kelimelerde yukarıda söylediğimiz husus apaçık kendini kanıtlamıştır.

Kaynakça

Arat, R. R. (1959). Kutadgu Bilig II Tercüme, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Arat, R. R. (1979). (neşre hazırlayanlar: Kemal Arslan. O.F. Sertkaya, N. Yüce), Kutadgu Bilig III İndeks, İstanbul: TKAE. Yayımları.

Arat, R. R. (1999). Kutadgu Bilig I Metin, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Atalay, B. (1985). Dîvān-ü Lügāti't Türk Tercümesi, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gösterir, İ. (2009). Örnekli-Tanıklı Çorum Ağzı Sözlüğü, Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayını.

Gülsevin, G. (2006). Kutadgu Bilig Türkçesinden Anadolu Ağızlarına, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi S. 2006/1, S. 109-121

Günşen, A. (2000). Kırşehir ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metin-Sözlük), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kaçalin, M. S. (2019). Kutadğu Bilig Metin, İstanbul: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

Üşenmez, E. (2014). Eski Anadolu Türkçesinde Arkaik (Eski) Öğeler, İstanbul: Akademik Kitaplar Yayınevi.

Yoksul, C. (2013). Çorum Yöresi Sözlü Kültürü, Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları.